

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ЕТАПІВ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ САЛЕРНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ШКОЛИ

Котвіцька А. А., Кубарєва І. В., Горбаньов В. В.

Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

socpharm@nuph.edu.ua

Вступ. Сучасну медичну та фармацевтичну освіту й науку неможливо уявити без внеску представників Салернської медичної школи. Дослідження наукової спадщини школи, досвід її функціонування становить значний науковий інтерес та має безпосередній вплив на сучасний стан медицини та фармації.

Метою роботи є дослідження історичних етапів становлення та розвитку Салернської медичної школи, висвітлення наукової спадщини, аналіз поглядів та особистого внеску вчених школи в розвиток медичної й фармацевтичної освіти та науки доби середньовіччя.

Методики дослідження. Для розв'язання поставлених завдань у дослідження було використано комплекс загальнонаукових методів, а саме теоретичний, історичний, проблемно-хронологічний, порівняння, узагальнення та систематизації даних.

Основний матеріал дослідження. Після занепаду у 476 р. Західної Римської імперії під ударами варварів рівень античної культури та науки, зокрема й медицини, значно занепав. Підготовка лікарів у школах фактично припинилася, медицина перетворилася на сімейне ремесло, яке передавалося від батька до сина. Разом з тим в Європі при церквах та монастирях почали влаштовувати притулки для хворих, в яких, духівництво лікувало хворих і готувало лікарів. Монахи обробляли лікарські городи та сади, де вирощували рослини які були необхідні для монастирських аптек. Зрозуміло, що викладання медицини у таких монастирських школах відбувалося у відповідності до суворих догматів церкви. Існували й поодинокі цивільні медичні школи, в яких зберігалася спадщина античної медицини.

Медична освіта в епоху середньовіччя починалась у духовній або цивільній школі, до яких приймали учнів у віці 10-12 років, навчання тривало 5-7 років. У школах викладалися «сім вільних мистецтв» – сукупність основних навчальних дисциплін, історія формування яких уходить своїм корінням до систем елліністичної, давньоримської та візантійської освіти. Вивчення «Вільних мистецтв» поділялось на два етапи:

- перший етап навчання – *тривіум* («Trivium») включав такі предмети, як граматики, риторика, діалектика;
- другий етап навчання – *квадрівіум* («Quadrivium») передбачав вивчення математики, геометрії, астрономії, музики.

Навчання було усним, на слух. У школах застосовувалися тілесні покарання. Вчителями були бакалаври або магістри. У XII ст. з'являються вчителі-професіонали. Поступово освіченість стає важливим елементом аристократичного виховання.

Найвідомішою з цивільних шкіл була Салернська медична школа, яка була заснована у 846 р. в Італії в місті Салерно (неподалік від Неаполя) та була першою медичною школою в Європі, визначним медичним центром, *Alma mater* європейської медицини, вона існувала до 1811 р. коли уступила свої праву університету з Неаполя.

Школа утримувалася за рахунок коштів міста і плати учнів за навчання та продовжувала найкращі традиції античної медицини. Викладання в школі провадилося за заповітами Гіппократа, і тому називалася «*Civitas Hippocratica*» («Товариство Гіппократа»). У Салерно було засновано шпиталь – першу цивільну лікарню в Західній Європі. В основу викладання в школі були покладені праці вчених та лікарів античності, перш за все, Гіппократа, Арістотеля та Галена.

У функціонуванні Салернської школи виділяють два етапи: 1) грецький, який тривав від зародження школи до XII ст., та 2) греко-арабський початком якого була середина XII ст. У 1280 р. Салернська школа отримала статус університету і тривалий час мала визначний вплив на розвиток медицини та фармації середньовічної Європи. У зв'язку з підготовкою першого хрестового

походу (1096-1099 рр.) школа була перетворена на центр навчання лікарів, значна частина з яких повинна була супроводжувати війська та організовувати шпиталі в Європі, що обумовило необхідність уніфікації викладання і вдосконалення методів медицини та фармації.

У 1240 р. за вказівкою імператора Священної Римської імперії Фридриха II (1212-1250 рр.) Салернській школі – єдиній на всю країну було надано виключне право надавати звання лікаря та видавати ліцензію на медичну практику. Без ліцензії цієї школи займатися медициною на території імперії заборонялося.

Великий вплив на розвиток школи мала діяльність Константина Африканського (1015-1087 рр.) – лікаря-монаха з Карфагену (Північна Африка), перекладача на латинську мову грецьких та арабських медичних творів. Він багато подорожував відвідав Єгипет, Ефіопію, Сірію, Месопотамію, Індію. На батьківщині його було звинувачено в магії, і тому знайшов притулок в Салерно, де працював викладачем. Константин один із перших хто зробив арабську медицину здобутком країн Західної Європи, перш за все салернської медичної школи. Таким чином в період свого розквіту у XII – XIII ст. Салернська школа об'єднала античну традицію та арабський спадок.

Необхідно відзначити, що в Салерно працювали видатні лікарі та магістри того часу: Іоганн Платеарій, Кофо, Феррарі, Мавр, Урсо, Музандін, з цієї школи вийшов хірург Роджер Салернський (XII ст.), в майбутньому викладач та магістр хірургії університету в Монпельє.

Усі вони залишили після себе відомі медичні твори, які пізніше були об'єднанні у трактат «Про лікування хвороб». Були в Салерно і жінки-лікарі: Абелла (XI ст.) автор трактатів «Про чорну жовч», «Про природу людського сімені»; Тротула (XI ст.) автор праці «Про жіночі хвороби», «Про складання ліків»; доктор медицини Константа Календа (XIV ст.) та інші. У XIII ст. багато численні праці лікарів Салерно були об'єднані у великий дидактичний твір «Цвіт лікарського мистецтва» («Flos medicinae Salerno»), який в наступні століття поповнювався новими творами салернських лікарів та на початку XIX ст. становив 3500 віршованих рядків.

У школі викладав видатний вчений – лікар, філософ, письменник Арнольд да Вілланова (1235 – 1311 рр.). Він здобув широку популярність, захоплювався алхімією, пропагував свій шлях до приготування багатьох ліків. Він об'єднав хімію та медицину. Захоплювався токсикологією і засобами продовження життя та боротьби зі старістю. Наголошував на лікувальних властивостях вина, роробляв питання дієтетики та гігієни. Вілланова написав поему під назвою «Салернський кодекс здоров'я» («Regimen sanitatis Salernitanum»). Праця була присвячена дієтиці, режиму дня (сон, праця, відпочинок) і харчування, попередженню хвороб, наведені короткі відомості про будову людського тіла, про якості та лікарські дії продуктів харчування, плодів і рослин, виділялося чотири темпераменти у людей (сангвінік, флегматик, холерик, меланхолік). Праця була вперше видана у 1480 р. та перекладена на багато європейських мов.

Термін навчання в школі становив дев'ять років, для хірургів – десять років. Перші три роки навчання були підготовчими. Після закінчення школи право на самостійну медичну практику надавалося лише за підсумком річної праці з досвідченим лікарем.

Слухачі, які закінчили Салернську школу, могли отримати чотири освітні ступені (рис. 1).

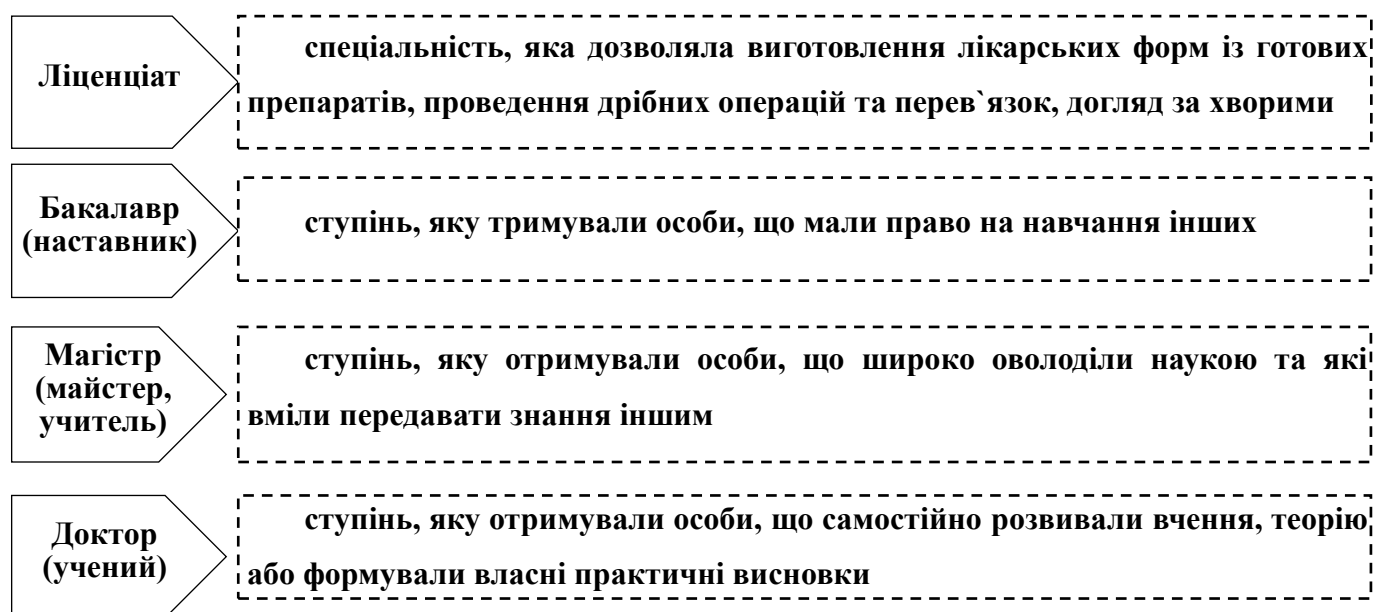

Рис. 1. Освітні ступені випускників Салернської школи

Навчання в школі мало практичний характер, до системи викладання входили анатомічні демонстрації на тваринах, з середини XIII ст. раз на п'ять років дозволялося проводити розтин людських трупів.

На початку XI ст. вченими школи була укладена перша фармакопея – збірник засобів проти отрут «Антидотарій» («Antidotarium Salernitanum»), в якому вперше подано ліки у вагових одиницях, установлених цією школою: гранах, унціях, скрупулах, драхмах, а не «на око», по «пригорщі», як практикувалось до цього. Середня разова доза порошків і кашок була визначена у 20 гран, що відповідало вазі 20 пшеничних зерен. У XII - XIII ст. «Антидотарій» Салернської школи постійно доповнювався та вдосконалювався, і тривалий час задовольняв щоденні потреби лікарняної та фармацевтичної практик.

Починаючи з XIV ст. Салернська школа поступово втрачає свій вплив та поступається місцем іншим навчальним закладам, зокрема вищим школам, які називалися Universitas magistrorum et scholarium – об'єднання вчителів та учнів, які жили разом в гуртожитках – колегіях. Перші університети в Європі було засновано в Болоньї (1158 р.), потім виникли університети в Оксфорді, Кембріджі, Парижі, Падуї, Неаполі, Монпельє та ін.

Висновки. Салернська медична школа охопила усі аспекти медичної та фармацевтичної науки свого часу. Схоластика та розповсюджені в ті часи забобони не зачепили її. Школа Салерно – це не тільки історія медицини та фармації, відомою мірою її здобутки актуальні й в наш час. Салернські приписи для збереження здоров'я не втратили свого значення, а у своїй більшості відповідають сучасним медичним та фармацевтичним вимогам. У період свого розквіту у XII – XIII ст. Салернська школа визнала важливість інтеграційних процесів, об'єднавши античну традицію та арабський спадок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд из Виллановы. Салернский кодекс здоровья; Цвет медицины Салерно. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 176 с.
2. Арнольд из Виллановы. Салернский кодекс здоровья. – М. : Медицина,

1970. – 112 с.

3. Верхратський, С. А. Історія медицини / С. А. Верхратський, П. Ю. Заблудовський. – К.: Вища шк., 1991. – 432 с.

4. Історія медицини та фармації: навч. посіб. для студентів вищ.фармац. навч. закл. та фармац. ф-тів ВНЗ МОЗ України / А. А. Котвіцька, В. В. Горбаньов, Н. Б. Гавриш та ін. – Х.: НФаУ : Золоті сторінки, 2016. – 168 с.

5. Семенченко, В. Ф. История фармации : учеб. пособие / В. Ф. Семенченко. – М. : Альфа-М, 2010. – 592 с.

6. Сорокина, Т. С. История медицины : учебник / Т. С. Сорокина. – 12-е изд., стер. – М. : Академия, 2016. – 560 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ЕТАПІВ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ САЛЕРНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ШКОЛИ

А.А. Котвіцька, І.В. Кубарєва, В.В. Горбаньов

Мета: дослідження історичних етапів становлення та розвитку Салернської медичної школи, висвітлення наукової спадщини, аналіз поглядів та особистого внеску вчених школи в розвиток медичної й фармацевтичної освіти та науки доби середньовіччя.

Матеріали та методи: наукового аналізу, теоретичний, історичний, проблемно-хронологічний, порівняння, узагальнення та систематизації даних.

Результати дослідження. Досліджено історичні етапи становлення та розвитку Салернської медичної школи. В основу викладання в школі були покладені праці вчених та лікарів античності, перш за все, Гіппократа, Арістотеля та Галена. У функціонуванні Салернської школи виділяють два етапи: 1) грецький, який тривав від зародження школи до XII ст., та 2) греко-арабський початком якого була середина XII ст. В період свого розквіту у XII – XIII ст. Салернська школа мала визначний вплив на розвиток медицини та фармації середньовічної Європи, об'єднала античну традицію та арабський спадок.

Висновки: Салернська медична школа охопила усі аспекти медичної та фармацевтичної науки та практики свого часу. Приписи для збереження здоров'я розроблені вченими школи не втратили свого значення, а у своїй більшості відповідають сучасним медичним та фармацевтичним вимогам.

Ключові слова: Салернська медична школа; фармація; університети

THE RESEARCH OF THE HISTORICAL STAGES OF SALERNO MEDICAL SCHOOL FORMATION AND DEVELOPMENT

A.A. Kotvitska, I.V. Kubareva, V.V. Horbanov

Aim. The study of historical stages of Salerno medical school formation and development, the coverage of the scientific heritage, the analysis of school scientists' views and their personal contributions into the development of medical and pharmaceutical education and science in the Middle Ages.

Materials and methods of scientific analysis, theoretical, historical, problem-chronological, comparison, generalization and systematization of data.

Results. The historical stages of Salerno medical school formation and development are investigated. The basis of the teaching at the school was antique scientists and physicians' works, first of all, Hippocrates, Aristotle and Galen's. There are stages in the functioning of Salerno school: 1) Greek, which lasted from the origin of the school till XII century, and 2) Greco-Arab, the beginning of which took place in the middle of the XII century. During its golden age in the twelfth - thirteenth century Salerno school had a certain influence on the development of medicine and pharmacy in medieval Europe. It united ancient tradition and Arabic heritage.

Conclusions. Salerno medical school covered all aspects of medical and pharmaceutical science and practice of that time. Health preservation regulations developed by the school scientists have not lost their importance, and in most cases they meet modern medical and pharmaceutical requirements.

Key words: Salerno medical school; pharmacy; universities.

ИССЛЕДОВАНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ ЭТАПОВ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ САЛЕРНСКОЙ МЕДИЦИНСКОЙ ШКОЛЫ

А.А. Котвицкая, И.В. Кубарева, В.В. Горбанев

Цель: исследование исторических этапов становления и развития Салернской медицинской школы, освещение научного наследия, анализ взглядов и личного вклада ученых школы в развитие медицинского и фармацевтического образования и науки в эпоху средневековья.

Материалы и методы: научного анализа, теоретический, исторический, проблемно-хронологический, сравнение, обобщение и систематизации данных.

Результаты исследования. Исследовано исторические этапы становления и развития Салернской медицинской школы. В основу преподавания в школе были положены труды ученых и врачей античности, прежде всего, Гиппократ, Аристотеля и Галена. В функционировании Салернской школы выделяют два этапа: 1) греческий, который длился от зарождения школы до XII в., и 2) греко-арабский началом которого была середина XII в. В период своего расцвета в XII - XIII вв. Салернская школа имела определяющее влияние на развитие медицины и фармации средневековой Европы, объединила античную традицию и арабское наследие.

Выводы: Салернская медицинская школа охватила все аспекты медицинской и фармацевтической науки и практики своего времени. Предписания для сохранения здоровья разработанные учеными школы не потеряли своего значения, а в своем большинстве соответствуют современным медицинским и фармацевтическим требованиям.

Ключевые слова: Салернская медицинская школа; фармация; университеты.